

რუსუდან მიქაუტაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

Rusudan.mikautadze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.32>

ელიზაბეტ კეიდი სტენტონი და კატო მიქელაძე-ფემინისტური მოძრაობის ფუძემდებლები აშშ-სა და საქართველოში

საკვანძო სიტყვები: ფემინიზმი, სუფრაჟიზმი, თანასწორუფლებიანობა, „სენტიმე ნტების დეკლარაცია“, „ხმა ქართველი ქალისა“

ქალთა უფლებებისათვის ბრძოლამ მწყობრი სახე XVIII ს II ნახევარსა და XIX საუკუნეში მიიღო, როცა დიდ ბრიტანეთსა და აშშ-ში ქალებმა გააცნობიერეს თავიანთი შესაძლებლობები და ლიბერალური და ეგალიტარული იდეოლოგიების გაძლიერების ფონზე დაიწყეს თავიანთი მოთხოვნების ჩამოყალიბება, რომელიც შეეხებოდა განათლების ხელმისაწვდომობას, კერძო საკუთრების ფლობას, განქორწინების უფლებას და მთავარს, მათთვის პოლიტიკური უფლებების მინიჭებას, უპირველეს. ყოვლისა, კი საარჩევნო ხმის უფლების მოპოვებას. ეს მოთხოვნები მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული მონობის საკითხებთან და აბოლიციონისტურ მოძრაობასთან.

ამ მოთხოვნების დაკმაყოფილებას მიუძღვნეს მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება ამერიკელმა ელიზაბეტ კეიდი სტენტონმა და ქართველმა კატო მიქელაძემ. მართალია, მათი მოღვაწეობა ქრონოლოგიურად ერთმანეთს არ ემთხვევა, მაგრამ მათი იდეები, პათოსი, ბრძოლის გზები და ბიოგრაფიის გარკვეული მონაკვეთები ერთმანეთის მსგავსია.

ქალთა საკითხის წინ წამოსაწევად ორივე მათგანისთვის მთავარი იყო ქალთათვის უმაღლესი განათლების მიღებაზე წვდომა, რომ შესაძლებელი ყოფილიყო არგუმენტურებული პასუხის გაცემა იმ მამაკაცებისა და ხელმძღვანელი პირებისთვის კონგრესსა, სენატში, დამფუძნებელ კრებასა თუ გაზეთების ფურცლებზე, ვინც ქალს საზოგადოებაში მეორეხარისხოვან როლს ანიჭებდა და მხოლოდ დიასახლისად მოიაზრებდა. ამის შესახებ კეიდი სტენტონი წერდა, რომ როდესაც მან მამას ესაუბრა ქალთა დაქვემდებარებულ მდგომარეობაზე, მან ასეთი პასუხი გასცა: „უკეთესი იქნებოდა მას ესწავლა დიასახლისობა და პუდინგების და პეროგების ცხობა“. ელიზაბეტმა არ გაიზიარა მამის რჩევა. მას აბსურდად ეჩვენებოდა მამაკაცების თანაბრად სწავლის შეუძლებლობა. ის მიიჩნევდა, რომ სრულყოფილი განათლების არქონა იგივე იყო რაც თვალების დათხრა. 1830 წელს მან მოახერხა მამის დათანხმება წასულიყო სასწავლებლად ქალთათვის პირველ უმაღლეს სასწავლებელში-სემინარიაში ნიუ იორკის შტატის ქ. ტროაში. აქ ის ეუფლებოდა თეოლოგიას, ლიტერატურას, რიტორიკას, დახელოვნდა ორატორულ ხელოვნებაში, მაგრამ ყველაზე მეტად მას იზიდავდა იურისპრუდენცია და მთელ თავისუფალ დროს უთმობდა სამართლის

შესწავლას. რაც უფრო მეტად ეცნობოდა ელიზაბეტი აშშ-ს კანონმდებლობას, მით უფრო რწმუნდებოდა, რომ კანონები, რომლებიც ქალთა დისკრიმინაციისკენ იყო მიმართული, უნდა შეცვლილიყო.

მსგავს წინააღმდეგობებს წააწყდა კატო მიქელაძეც განათლების მიღების სურვილისას, თუმცა მიუხედავად ეკონომიკური სიდუხჭირისა, იგი ჯერ რუსეთში გაემგზავრა სასწავლებლად ახლადგახსნილ პედაგოგიურ კურსებზე, 1906 წელს კი გადავიდა შვეიცარიაში, შემდეგ კი მეცენატ ზუბალაშვილის მხარდაჭერით პარიზში, სადაც დაყო სამი წელი და სადაც პირველად გაეცნო ქალთა პოლიტიკური და სამოქალაქო უფლებებისათვის ბრძოლის ევროპულ გამოცდილებას. 1911 წელს იგი ჩაირიცხა ბრიუსელის უნივერსიტეტში სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე და განსაკუთრებით მოიხიბლა ფემინიზმით და მარქსიზმით.

ორივე ქალბატონმა აქტიურად დაიწყო ბრძოლა ქალთა უფლებებისათვის, რომელთა შორის უპირველესი საარჩევნო ხმის მოპოვების უფლება იყო. 1848 წელს სენეკა ფოლზში ჩატარებულმა ყრილობამ მიიღო სტენტონის მიერ წარდგენილი დეკლარაცია, რომელიც ცნობილია „სენტიმენტების დეკლარაციის“ სახელწოდებით. „სენტიმენტების დეკლარაცია“ იწყება ყველა მამაკაცისა და ქალის თანასწორობის მტკიცებით და იმეორებს, რომ ორივე სქესს აქვს სიცოცხლის, თავისუფლებისა და ბედნიერებისკენ სწრაფვის განუყოფელი უფლებები. იგი ამტკიცებს, რომ ქალები დაჩაგრულნი არიან ხელისუფლებისა და პატრიარქალური საზოგადოების მიერ, რომლის ნაწილიც ისინი არიან. გარდა ამისა დეკლარაცია ქალთათვის არჩევნებში ხმის მიცემის უფლების გარდა მოითხოვდა ქალთათვის განათლებისა და სამუშაო შესაძლებლობების ხელმისაწვდომობას, ეკლესიის შიგნით მეტი ძალაუფლების ქონას და საკუთარი ქონებისა და ფულის კონტროლის უფლებას.

(https://www.womenshistory.org/sites/default/files/document/2019-08/Day%203_0.pdf)

დეკლარაციის ტექსტი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული "დამოუკიდებლობის დეკლარაციასთან". ელიზაბეტმა მხოლოდ ოდნავ შეასწორა ის, რათა მოხსენიებულ ყოფილიყო სიტყვა ქალი და ამით შექმნა ძლიერი არგუმენტი ქალთა უფლებების უზრუნველსაყოფად. „...რადგან ქალები თავს მიიჩნევენ შეურაცხყოფილად, დაჩაგრულად და თაღლითურად მოტყუებულად თავიანთ უწმინდეს უფლებებში, ჩვენ მოვითხოვთ, რომ მათ დაუყოვნებლივ მიეცეთ ყველა უფლება. და პრივილეგია, რომლებიც ეკუთვნით მათ, როგორც შეერთებული შტატების მოქალაქეებს“. იგი მოითხოვდა თანაბარ უფლებებს ყველა ადამიანის მიმართ, მიუხედავად სქესისა. იგი აღნიშნავდა, რომ ამ უფლებების უარყოფისას ისინი უარყოფენ "დამოუკიდებლობის დეკლარაციაში" მოცემულ უფლებებს. (https://www.womenshistory.org/sites/default/files/document/2019-08/Day%203_0.pdf)

„სენტიმენტების დეკლარაციაში“ გაჟღერებული მეორე სასიცოცხლო არგუმენტი ეხებოდა დისკრიმინაციულ კანონებს, რომლებიც განაპირობებდნენ არათანაბარ სოციალურ წესრიგს. სტენტონი ამტკიცებდა, რომ ქალები ექვემდებარებოდნენ უსამართლო საკანონმდებლო ჩარჩოებს, რომლებიც ზღუდავდნენ მათ უფლებამოსილებას, მათთვის ეკონომიკურ პერსპექტივებს და თვითრეალიზაციისკენ სწრაფვას. ეს არგუმენტი ავლენდა ურთიერთკავშირს სამართლებრივ და სოციალურ სტრუქტურებს შორის, ხაზს უსვამდა იმას, თუ როგორ შეიძლება კანონებმა ასახონ და გააძლიერონ გენდერული უთანასწორობა და გააგრძელონ ქალთა დამორჩილება.

სამართლებრივი დისკრიმინაციის საკითხს უკავშირდებოდა ქონების საკუთრებასა და მართვაზე თანაბარი ხელმისაწვდომობის მოთხოვნა. დოკუმენტი ამტკიცებდა, რომ ქალებს უნდა მინიჭებოდათ იგივე უფლებები, რაც მამაკაცებს ამ სფეროში, რაც მათ საშუალებას

მისცემდა უფლება ქონდათ თავიანთი აქტივებისა და ეკონომიკური რესურსების გამოყენებისა და განკარგვისა. ქალთათვის საკუთრების უფლებების მოპოვებასთან დაკავშირებით, სტენტონი ხაზს უსვამდა ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მნიშვნელობის აუცილებლობას, როგორც გზას ფართო სოციალური და პოლიტიკური თანასწორობისკენ.

კიდევ ერთი დამაჯერებელი არგუმენტი ეხებოდა მამაკაცებსა და ქალებს შორის ერთი და იგივე სამუშაოს შესრულებისას ხელფასების სხვაობას. სტენტონი ამტკიცებდა, რომ ქალები სისტემურად არასაკმარისად იყვნენ დაფასებულნი და არასაკმარის ანაზღაურებას იღებდნენ მამაკაცებთან შედარებით თანაბარი შრომისთვის, ის ხაზს უსვამდა ქალების მიმართ განხორციელებული ეკონომიკური უსამართლობის აღიარებისა და გამოსწორების აუცილებლობას და ეკონომიკური თვითკმარობის ბარიერების დემონტაჟს.

დეკლარაციის ისტორიული კონტექსტი მნიშვნელოვანია, რადგან ის დაიწერა აბოლიციონისტური მოძრაობის და ეპოქის მზარდი რეფორმისტული სულისკვეთების ფონზე. ამერიკის რევოლუციის იდეალებით შთაგონებული სტენტონი და ქალთა უფლებების სხვა დამცველები ცდილობდნენ ამ პრინციპების გავრცელებას ქალებზე და მოითხოვდნენ, რომ ისინი აღიარებულიყვნენ თანასწორ მოქალაქეებად. სენეკა ფოლზისის შეკრებაზე, სადაც წარმოდგენილი იყო „სენტიმენტების დეკლარაცია“, იყო ქალთა უფლებების პირველი კონვენცია, რომელმაც გადამწყვეტი როლი ითამაშა უფრო ორგანიზებული და ერთიანი ქალთა უფლებების მოძრაობის წამოწყებაში. ამ დოკუმენტის საშუალებით შესაძლებელი გახდა ქალებს ჩაოყალიბებინათ გენდერული თანასწორობისათვის ბრძოლის სწორი ტრაექტორია.

ზუსტად მსგავსი მოთხოვნები ჩამოაყალიბა კატო მიქელამემ მის მიერ დაარსებულ ქალთა გაზეთში „ხმა ქართველი ქალისა“. მისი შეხედულებები მჭიდროდ უკავშირდებოდა მაშინდელი ფემინისტური მოძრაობების ძირითად მოთხოვნებს, თუმცა მასში გათვალისწინებული იყო ადგილობრივი პოლიტიკური და ეკონომიკური თავისებურებები. გაზეთის პირველსავე ნომერში მან გამოაქვეყნა „მოწოდება ქალებისადმი“, სადაც მოუწოდებდა მათ გამოეხიზლებულიყვნენ და ბრძოლით მოეპოვებინათ თავიანთი უფლებები. ისინი უნდა გაერთინებულიყვნენ და მოეთხოვათ საარჩევნო ხმის უფლება, ისინი უნდა დამდგარიყვნენ პარტიულ ინტერესებზე მაღლა, რადგან ქალთა სწორუფლებიანობის საკითხი ზეპარტიული საკითხი იყო. (გაზ. „ხმა ქართველი ქალისა“ # 2. 1917).

1917 წლის მარტში მისი ინიციატივით შეიქმნა ქალთა კლუბი და „ქალთა სწორუფლებიანობის ლიგა“. ქალთა კლუბის პროგრამა 17 პუნქტისაგან შედგებოდა, სადაც გაცხადებული იყო, რომ ქალთა კლუბი მხრას უჭერდა ადამიანის პიროვნულ თავისუფლებას და მოქალაქეობრივ უფლებებს. ისინი მოითხოვდნენ დამფუძნებელი კრებისგან დემოკრატიული რესპუბლიკის დაარსებას საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და და ფარული კენჭისყრის უფლებით განურჩევლად სქესისა“. პუნქტი 10 მოითხოვდა სამოქალაქო და სისხლის სამართლის კანონების გადახედვას და სქესთა სასჯელის სხვადასხვაობის გაუქმებას ერთიდაიგივე დანაშაულისთვის, პუნქტი 13 ითვალისწინებდა მემკვიდრეობითი პროვილეგიების გაუქმებას, რათა ქალებს და ვაჟებს ერთნაირი წილი ქონდათ დედ-მამის ქონებაზე. პუნქტი 14 - ცოლქმრის ერთნაირ უფლებას შვილებზე და ოჯახის შინაურ საქმეებზე. პუნქტი 15 - აღზრდა-განათლების თანაბრობას ორივე სქესისთვის. პუნქტი 16 - სქესთა თანასწორი ანაზღაურება ერთი და იგივე შრომისათვის (გაზ. „ხმა ქართველი ქალისა“, 36, 1917).

თავიანთი იდეების ხორცშესახმელად ორივე ქალბატონი გამოვიდა ინიციატივით შეექმნათ ქალთა კავშირები სხვადასხვა ქალაქებსა და შტატებში და მოეთხოვათ საარჩევნო ხმის უფლება, სწორუფლებიანობა მამაკაცებთან, ჩართულობა სხვადასხვა სახელმწიფო და

საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში. ამ მიზნით ორივე მათგანი, თანამოზრებთან ერთად დადიოდნენ დაბა-ქალაქებში და ატარებდნენ ლექციებს.

ამის დასტურია დეკლარაციის შემსწავლელთა (ოლივია ჰეჩი, ქეროლაინ სტენმერცი, ქლოე კლუსმანი, სარა ბიელი, გრეის დიარინგი, ჰანა დოლი, სოფი ნიდჰამი, კლივია შორტი და ა.შ.) აზრი, რომლებიც შენიშნავენ, რომ ელიზაბეტი ოსტატურად იყენებდა პათოსს, რიტორიკულ მიმართვას, რათა გავლენა მოეხდინა აუდიტორიის ემოციებსა და გამოეწვია თანაგრძნობა. ის იყენებდა ემოციური კონოტაციით დატვირთულ სიტყვებსა და ფრაზებს, როგორცაა „უზურპაციები, სისასტიკე და სიცრუე, უსამართლობა, ჩაგვრა“. ეს ემოციურად დატვირთული ტერმინები ქალებს შორის იწვევდა სიბრაზის და აღშფოთების გრძნობებს, მიზნად ისახავდა ამ საკითხის მიმართ თანაგრძნობის გამოწვევას და აიძულებდა სენატორ და კონგრესმენ მამაკაცებს მიეღოთ ზომები ქალების მიმართ არსებული უსამართლობის წინააღმდეგ. თავის გამოსვლებში ცალკეული ქალების გამოცდილების ისტორიების გაზიარებით, იგი რაზმავდა ქალებს თავიანთი უფლებების დაცვის აუცილებლობისათვის და მოუწოდებდა მათ საზოგადოებაში ღრმად ფესვგადგმული იმ ნორმების გადაფასებისაკენ, რომლებიც მიმართული იყო ქალთა წინააღმდეგ (<https://aplogosblog.wordpress.com/2017/01/20/declaration-of-sentiments-and-resolutions-by-elizabeth-cady-stanton/>)

ორატორული ნიჭით გამორჩეოდა კატო მიქელაძეც. ჯერ კიდევ პარიზში ყოფნისას მან აღაფრთოვანა აკაკი როცა სტუდენტებმა მას შეხვედრა მოუწყვეს და იქ კატო სიტყვით გამოვიდა. მოგვიანებით, როცა ქუთაისში ლექციების კითხვა დაიწყო ქალთა სწორუფლებიანობის საკითხებთან დაკავშირებით, ის დამსწრე აუდიტორიას ადვილად იმორჩილებდა. მარიამ გარიყული თავის „მოგონებებში“ აღნიშნავს, რომ მისი ლექციები დიდი პოპულარობით სარგებლობდა, მას ესწრებოდნენ „სხვადასხვა წოდების, ყოველი ხარისხის, კლასისა და ეროვნების ქალები... კრებაზე სიტყვით გამოვიდა კატო მიქელაძე, გადაისვა ხელი შეჭადრაკებულ თმებზე, გონიერებით სახსე თვალები მიმოავლო თეატრს და აუღელვებლივ, დინჯად დაიწყო. ლაპარაკის კილოში ფრანგული აქცენტის გავლენა ეტყობოდა...ერთობ მიმზიდველი სახე ჰქონდა კატოს საუბრის დროს. იმ კრებაზე კატომ შესანიშნავად ილაპარაკა“ (თ. მელაშვილი. 2013, გვ. 15). ზოგადად ორივე ორატორის გამოსვლა გაბედული და თავდაჯერებული იყო, ისტორიული და მიმდინარე არგუმენტებით გაჯერებული, კამათში აგრესიული ელემენტების ჩართვით ცდილობენ მსმენელამდე მიეტანათ მთავარი მესიჯი: „დღეს ჩვენ ვთესავთ ზამთრის ხორბალს, რომელიც მომავალ გაზაფხულზე ამოვა. მათ სხვა ხელები მოიმკიან და დატკბებიან“.

კვიდი სტენტონი ვერ მოესწრო სუფრაჟისტების გამარჯვებას შეერთებულ შტატებში, იგი 1902 წლის ოქტომბერში გარდაიცვალა, მანამ, სანამ ქალები მიიღებდნენ ხმის უფლებას, თუმცა მისი გამბედაობის და ბრძოლების გარეშე არ იქნებოდა ხმის უფლება ამერიკელი ქალებისთვის. ამიტომაც მას დამაარსებელ დედას უწოდებენ. მას არასოდეს ეპარებოდა ეჭვი, რომ ქალებს შეეძლოთ საარჩევნო უფლების მოპოვება. 1920 წელს აშშ კონსტიტუციაში მიღებულ იქნა მე-19 შესწორება, რომლითაც ქალებმა მიიღეს საარჩევნო უფლებები.

რაც შეეხება კატო მიქელაძეს, საბჭოთა წყობილების გამარჯვების შემდეგ ქალებისა და მამაკაცების გათანაბრება სახელმწიფოს პოლიტიკა გახდა და სახელმწიფო ნომენკლატურის მიერ იყო მართული. ამით შეწყდა ყველა სახის სამოქალაქო ინიციატივა და აქტივიზმი. კატო მიქელაძე წერდა: “1921 წლიდან მე ხელოვნურად დამამუნჯეს“. მართალია საბჭოთა პერიოდში ხელისუფლება აღნიშნავდა, რომ ქალები და მამაკაცები გათანაბრებულები იყვნენ ყველა სფეროში, მაგრამ ქალები ხელმძღვანელ თანამდებობებზე წარმოდგენილნი იყვნენ საშუალო რგოლებში, მაშინ როდესაც მამაკაცებს თითქმის ყველა უმაღლესი პოსტი ეჭირათ.

საბჭოთ კავშირში არსებობდა მითი იმის შესახებ, რომ ქალთა პრობლემა გადაჭრის პროცესში იყო და ფემინიზმის ყოველგვარი გამოვლინება ნეგატიურ ბურჟუაზიულ მოძრაობად აღიქმებოდა (თ.კიკნაძე, ნ. დონაძე, 2006. გვ. 85).

1920-იანი წლებიდან კატო მიქელაძემ ლიტერატურულ საქმიანობას მიჰყო ხელი. წერდა ქალთა სახეების შესახებ „ვეფხისტყაოსანში“, ქართულ მითოლოგიაზე, აკრიტიკებდა ცისფერყანწელების შემოქმედებას, თუმცა განსხვავებით კვიდი სტენტონის მოღვაწეობიდან მისი ფემინისტური პუბლიცისტიკა დავიწყებას მიეცა.

ელიზაბეტ კვიდი სტენტონმა ს. ენტონთან და სხვა აქტივისტ ქალებთან ერთად შექმნა „ქალთა სუფრაჟისტული ისტორიის“ ექვსტომეული, რომელშიც დეტალურად იყო გადმოცემული ქალთა მოძრაობის ისტორიის თითოეული ფურცელი ცალკეული შტატების მიხედვით, პირადი წერილები, ქალთა საჯარო გამოსვლების, პრესის მასალები, გამოხმაურებები, იმ ქალების დვაწლი, რომელთა შესახებ შეიძლება არაფერი ცოდნოდა მომავალ თაობებს. ეს ტომეულები წარმოადგენდა ამერიკელ ქალთა აქტივიზმის ენციკლოპედიას, რომელშიც ნაჩვენებია იყო ყველა ნიუანსი, თუ როგორ მოახერხეს ქალებმა დიდი წინააღმდეგობების მიუხედავად მოეპოვებინათ ხმის უფლება და გამხდარიყვნენ თანაბარუფლებიანი მამაკაცებთან.

ამერიკაშიც და საქართველოშიც ქალთა მოძრაობის განვითარების საერთო ხაზების გვერდით არსებობდა მნიშვნელოვანი განსხვავებებიც. საქართველოში ვერ მოხერხდა ქალთა მოძრაობის ინსტიტუციონალიზაცია, იგი ქალთა მხოლოდ ვიწრო წრეებს შეეხო და მიუხედავად იმისა, რომ ეს მოძრაობა დასავლური ტენდენციების კონტექსტში ვითარდებოდა, გასაბჭოებასთან ერთად შეწყდა, თუმცა მას შემდეგ რაც ჩვენმა ქვეყანამ დამოუკიდებლობა მიიღო და დემოკრატიული მშენებლობის გზას დაადგა, ქალებმა გააცნობიერეს თავიანთი მნიშვნელობა როგორც სოციალურ-კულტურულ, ისე პოლიტიკურ სფეროში და სხვადასხვა საზოგადოებრივი თუ არასამთავრობო ორგანიზაციების საშუალებით ცდილობენ სახელმწიფო და საკანონმდებლო დონეზე გადაჭრილ იქნას ქალთათვის ბევრი საჭიროებო საკითხი.

ლიტერატურა:

1. თ.კიკნაძე, ნ. დონაძე. გენდერი-სოციალური და პოლიტიკური სწავლებანი თბ., 2006.
2. თ. მელაშვილი. ხმა ქართველი ქალისა. თბ., 2013
3. გაზ. „ხმა ქართველი ქალისა“ # 2. 1917
4. გაზ. „ხმა ქართველი ქალისა“ ,36, 1917
5. https://www.womenshistory.org/sites/default/files/document/2019-08/Day%203_0.pdf ნანახია 20.01.2024
6. <https://aplogosblog.wordpress.com/2017/01/20/declaration-of-sentiments-and-resolutions-by-elizabeth-cady-stanton/> ნანახია 20.01.2024

Rusudan Mikautadze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.32>

Elizabeth Cady Stanton and Kato Mikeladze - Founders of the Feminist Movement in the USA and Georgia

Abstract

The article discusses the suffragist ideas of two feminist women: American Elizabeth Cady Stanton and Georgian Kato Mikeladze. Despite the chronological difference in their activities, they have much in common. Both of them demanded access to education for women, ownership of private property, the right to divorce and, most importantly, to grant them political rights. Above all, to get the right to vote. They fought against the discriminatory laws that gave women a secondary role in all fields. Both of them were distinguished by excellent oratorical talent and managed to attract the attention of the audience with their confident and sometimes aggressive speeches. Through their efforts it was possible to actualize the women's issue, which finally changed the laws in favor of women. Above all, they were given the right to vote.

Key words: Feminism, Suffragism, equality, “Declaration of Sentiments”, “Voice of a Georgian Woman.